

**Н. М. ГРАБАР. ПІДГОТОВКА АДВОКАТОМ ПОЗОВНОЇ ЗАЯВИ ДО СУДУ**

*Аналізуються питання, пов'язані із підготовкою адвокатом позовної заяви до суду.  
Ключові слова: адвокат, позов, позовна заява, процесуальні документи.*

*Анализируется вопросы связаны с подготовкой адвокатом искового заявления в суд.*

*Ключевые слова: адвокат, иск, исковое заявление, процессуальные документы.*

*The question connected with preparation of the point of claim to the court by the lawyer is analysed.*

*Key words: a lawyer, a claim, representation, procedural documents.*

Представництво у цивільному процесі є процесуальним засобом реалізації громадянами права на судовий захист від посягань на честь і гідність, життя та здоров'я, на особисту свободу і майно, гарантований Конституцією (ст. 55) та іншими законами України. Воно забезпечує участь у цивільному процесі громадян і організацій, надає їм можливість використовувати юридично грамотних осіб для ведення цивільних справ у суді та захисту суб'єктивних прав і інтересів.

Адвокатура – це найважливіший правовий інститут будь-якої держави, який стоїть на захисті прав громадян і віддзеркалює стан і рівень демократії в країні. Від того, наскільки вона міцна, організована, законодавчо захищена, у значній мірі залежить впевненість кожного громадянина у своєму добробуті, в успішності підприємництва. Одним з важливих питань, які потребують реформування на сьогоденному етапі, є інститут представництва в Україні, а саме: надання адвокатом громадянам нашої держави юридично грамотної та законної допомоги.

Нажаль, сьогодні ситуація щодо якісних послуг адвокатів викликає сумнів, оскільки не всі представники можуть (в силу своїх знань, кваліфікації та здібностей) допомагати особі, котра до них звернулася, а лише своїми пасивними діями пришвидшують не бажане рішення суду і як результат – затрата особою коштів на оскарження даного рішення.

Слід зазначити, що питання процесуального статусу адвоката у цивільному процесі завжди знаходились у центрі уваги вчених правознавців. Зокрема, проблемами участі адвоката у цивільному процесі займалися: М.І. Бородин., І.Ю. Гловацький, Я.П. Зейкан, В.Д. Святоцька, В.В. Медведчук, З.П. Сміх, Д.П. Фіолевський, М.А. Шевченко, та інші в контексті загальних досліджень. Видається, що дане питання потребує детального теоретичного аналізу з огляду на те, що цивільне процесуальне законодавство повнітю розкриває права та обов'язки адвокатів, а також і відповідальність за їх діяльність.

Законодавство України покладає на адвоката виконання в цивільному процесі подвійних функцій. Відповідно до ст. 6 Закону України «Про Адвокатуру» і Цивільного процесуального кодексу України адвокат у цивільному процесі виконує одночасно функції правозаступництва і представництва<sup>1</sup>. Участь адвоката в цивільному процесі полягає у здійсненні ним представництва і захисту суб'єктивних майнових й особистих немайнових прав та охоронюваних законом інтересів інших осіб (громадян і юридичних осіб) та у сприянні суду у всебічному, повному

---

© ГРАБАР Наталія Михайлівна – кандидат юридичних наук, доцент Львівського державного університету внутрішніх справ

об'єктивному з'ясуванні всіх обставин справи, прав і обов'язків сторін.

Потреба у складанні процесуальних документів може виникнути у адвоката на будь-якій стадії підготовки цивільної справи до судового розгляду, а також після розгляду цивільної справи судом. Загальною вимогою до документів, які складаються адвокатом є: повнота, послідовність, лаконічність, обґрунтованість, законність, чіткість в посиланнях на нормативні джерела. Вимоги до процесуальних документів у цивільних справах встановлюються в нормах ЦПК, зокрема, зміст та форма позовної заяви передбачена у статтях 119, 120 Цивільного процесуального кодексу України (ЦПК).

На підставі наданих законом повноважень адвокати допомагають особам звернутись до суду за захистом їх цивільних прав. Для цього використовуються цивільні процесуальні засоби – позовна заява. До подачі позову адвокат виконує значну і складну процесуальну роботу по вивченню матеріалів справи і написання заяви. Матеріали справи складаються з усних пояснень заінтересованих осіб і поданих ними документів – договорів, посвідчень, постанов, довідок, квитанцій, актів, ордерів, листів службового і особистого характеру, що містять відомості, які мають значення для справи<sup>2</sup>. Згідно з ст. 6 Закону «Про адвокатуру» адвокат має право збирати відомості про факти, які можуть бути використані як докази в цивільних справах<sup>3</sup>.

Вивчення матеріалів справи дає можливість адвокату визначитися у правовій природі позову, його елементах і наявності необхідності підстав для реалізації права на пред'явлення позову, намітити склад сторін та інших осіб, які візьмуть участь в справі, та інших учасників процесу; визначити предмет доказування і докази для їх підтвердження, зібрати їх і подати судові з позовною заявою. Беручи участь у пошуку істини, адвокат не вправі забувати, що головним його завданням є надання правової допомоги своєму клієнту, і він не може діяти на шкоду йому. Разом з тим однобічність не повинна заважати об'єктивності. Тому, адвокат повинен постійно направляти дії свого довірителя шляхом консультацій, допомагати у зборі доказів, давати їм попередню оцінку.

Ознайомившись із основними фактами справи, адвокат може приступати до підготовки процесуальних документів. Проведена робота щодо відбору, дослідження, оцінки фактів і доказів, уточнення правової позиції та з'ясування лінії спору знаходить своє об'єктивне відображення у письмовій формі – позовній заяві або поясненнях у справі<sup>4</sup>. Саме у позовній заяві адвокат ставить перед судом завдання – розглянути факти справи і прийняти по ній рішення на користь його клієнта та визначає загальну спрямованість справи.

Зміст позовної заяви складається із реквізитів, тобто обов'язкових для певного виду елементів. Основним реквізитом є текст юридичного документа. Текст повинен бути достовірним, інформативним, послідовним та грамотно викладеним. Крім тексту, документ має мати реквізити. Одним із таких реквізитів є підпис уповноваженої особи. Підпис індивідуалізує документ, посвідчуючи особу, від якої виходить. В залежності від документа він може мати штампи, гриф, захист від фальсифікації, номер і дату, адресу документа, печатку. Процесуальний документ повинна відрізняти чіткість формулювань, ясність і логіка викладу, діловий стиль та посилання на закон<sup>5</sup>.

Вимога достовірності включає у себе такий виклад, що не викликає сумніву, а зміст опирається на точно встановлені обставини, які переконливо підтверджу-

ють те, що викладено у тексті. Кожна зазначена в документі обставина має бути обґрунтована доказом та нормою закону<sup>6</sup>.

Вимога послідовності включає в себе такий виклад, коли один висновок логічно випливає з іншого. Як правило, послідовність розуміють як певну низку подій у часі, дійсно, на наш погляд, такий виклад полегшує сприйняття подій та контроль за викладом обставин. Що стосується юридичних документів, то вимога послідовності включає певну систематичність, відсутність суперечливих тверджень та відповідність певним завданням та вимогам, які викладені у законі щодо такого документа. Окремі автори наголошують на необхідності дотримуватись принципу: «...головні і найважливіші питання висвітлювати на початку документа, щоб привернути увагу до головного та наступних положень документа»<sup>7</sup>.

Позовна заява підписується позивачем або його адвокатом із зазначенням дати подання. Дата є важливим реквізитом заяви, а тому її потрібно вказувати точно і обов'язково. У судовій практиці зустрічались випадки, коли суддя постановляв ухвалу про усунення недоліків, які полягали в тому, що у позовній заяві була відсутня дата. У даному випадку формалізм суду є виправданим. Позовна заява повинна відповідати вимогам закону.

Саме всі ці вище перераховані особливості оформлення має враховувати адвокат, як професіонал своєї справи. Для нього важливим має бути те, як сприйме той чи інший документ суд. Судді – люди, які в силу своєї професії змушені вивчати значну кількість документів звикли вирізняти головне, відкидаючи деталі. Тому подані адвокатом документи, які спрямовуються до суду, повинні враховувати особливості його оцінки суддями. Викласти текст з граничною стислістю і чіткістю – велике мистецтво, якому адвокат повинен вчитися все життя.

Отже, проведена адвокатом робота щодо відбору, дослідження та оцінки фактів і доказів, уточнення правової позиції має знайти своє об'єктивне відображення у письмовій формі – позовній заяві.

Не менш важливим є і те, що адвокат повинен чітко уявляти наслідки, необхідні для досягнення законним шляхом. Він має бути впевнений у достовірності відомостей, якими обґрунтовуються документи, що виходять. Більшість цивільних справ вирішується у порядку позовного провадження. Таким чином, пред'явлення позову є одним із найбільш спірних питань у правовій літературі. Ряд спеціалістів, таких як: А.Ф. Клейман, А.А. Добровольський та ін. розглядали позов у якості єдиного поняття, яке складається з двох сторін: матеріально-правової і процесуально-правової<sup>8</sup>. Процесуально-правова сторона позову – це вимога позивача до суду про захист його права. Матеріально-правова сторона позову – це вимога про захист матеріального права або інтересу.

К.С. Юдельсон, В.М. Семенов, К.І. Комісаров розглядали позов як категорію цивільного процесуального права. Домінуючим поглядом серед процесуалістів у даний час вважається позиція, що позов є поняттям та інститутом цивільного процесуального права, а тому він не може бути подвійним матеріально-процесуальним інститутом. Умови пред'явлення позову і сама можливість порушення справи в суді в порядку позовного провадження обумовлені обставинами тільки процесуально-правового порядку, у зв'язку з чим позов більш точно може бути охарактеризований як категорія виключно цивільного процесуального прав.

Поряд з цим існує також протилежна точка зору – позов у цивільному судочинстві це вимога заінтересованої особи до суду про здійснення правосуддя у

цивільних справах на захист прав та інтересів, порушених чи оспорюваних іншою особою. Вимога позивача до відповідача (матеріально-правова складова позову), хоч і має допроцесуальний характер, виникає ще до відкриття провадження у справі, але тільки з відкриттям справи у суді набуває цивільно-процесуального характеру. Процесуально-правова складова позову – це вміщена в ньому вимога до суду про захист права зі спірних правовідносин<sup>9</sup>.

Більш важливим та актуальним є з'ясування таких елементів позову, як предмет позову та підстава позову. Елементи позову є головним критерієм при визначенні тотожності позовів. Якщо не співпадають сторони, предмет або підстава позову, то неможливо говорити про тотожність позовів, і позивач може знову звернутися в суд з вимогами. «Предмет і підстава позову визначають межі предмету доказування, межі судового розгляду»<sup>10</sup>. Слід розрізняти предмет позову і об'єкт позову, щодо якого заявляється позов. Щодо об'єкта позову можуть бути заявлені різні позови<sup>11</sup>. Право визначення предмету позову належить позивачу, який сам обирає спосіб захисту свого права.

На практиці суддям буває важко визначити предмет позову, оскільки нерідко він викладається іноді адвокатом не досить чітко і прозоро. Звичною картиною є непорозуміння під час судового процесу, з приводу неоднозначності позиції позивача (адвоката). Це наслідок некваліфіковано підготованої позовної заяви. Але суд не вправі коригувати позицію адвоката. Поряд з цим, правильне визначення предмету позову визначає і майбутнє виконання судового акту, оскільки обмежено сформульовані вимоги позивача у подальшому не дозволять його примусово виконати.

Адвокат, який готує позовну заяву, повинен подбати як про виклад юридичних фактів, так і вказати ті норми закону, на яких ґрунтуються вимоги. І якщо позивач чи його адвокат не наводять або не в змозі навести правові підстави позову, то він ускладнює роботу суду, а також захист своїх прав, оскільки стає незрозумілим чого хоче добитися позивач.

На практиці в такій ситуації суд затрачає додаткові зусилля і час, вимагає письмово уточнити свої вимоги, щоб пробитися крізь неясну і недостатню зрозумілу позицію позивача.

Аналіз різних поглядів довів, що поняття позову є дискусійним, проте для вирішення справи остаточного значення не має. Позов подається до суду першої інстанції, де позовна заява реєструється, оформляється і передається судді в порядку черговості. Сам порядок подачі позовної заяви належним чином не регламентовано. При врученні позовної заяви судді на особистому прийомі позивачу, або адвокату необхідно виготовити копію позовної заяви, на якій суддя або інша посадова особа повинна зробити відмітку про прийняття заяви або поставити відповідний вхідний штамп і дату. На практиці позовна заява подається безпосередньо в суд або направляється рекомендованим листом з повідомленням до суду. У Верховному суді України на руки видають довідку про одержання процесуального документа. Позовну заяву подають особисто. Якщо заяву подає представник, то він повинен мати відповідну довіреність. Було б доцільно встановити такий же порядок прийняття процесуальних документів, як у Верховному Суді України, у всіх судах.

На жаль, належним чином і досі питання порядку подачі позовних заяв та інших документів не врегульовано. На практиці керуються Інструкцією по діловодству, яка втратила чинність. Питання могло б бути врегульовано шляхом затвердження спеціальної інструкції по діловодству. Для порівняння, у госпо-

дарських судах діє відповідна Інструкція по діловодству, затверджена Вищим господарським судом України.

Таким чином у статті 119 ЦПК містяться лише загальні вимоги до позовної заяви, яка подається в письмовій формі до суду за належною підсудністю. Позовна заява підписується позивачем, або адвокатом із зазначенням дати подання.

До позовної заяви додаються оригінали документів, що підтверджують сплату судового збору та оплату витрат на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи. Якщо позов пред'явлено на захист прав, свобод та інтересів іншої особи, у заяві повинні бути зазначені підстави такого звернення з посиланням на відповідну норму закону.

Якщо заява подається адвокатом, до позовної заяви додається довіреність чи договір, що підтверджує його повноваження. Якщо подачі позовної заяви передувало звернення про забезпечення доказів або позову, позовна заява повинна містити відомості про забезпечення доказів або позову.

В разі, коли позивач звільнений від оплати судового збору, то на цю обставину він повинен вказати у позовній заяві з посиланням на конкретну норму закону, який надає таку пільгу. До змісту позовної заяви входять обставини, якими позивач чи його адвокат обґрунтовує свої вимоги та докази, якими підтверджуються викладені обставини.

Неможливо точно визначити, як формується внутрішнє переконання судді. Як правило, суддя шукає найпростішого виходу з правової ситуації. Тому дуже важливими є пояснення сторін, де суддя для себе визначає напрям судового слідства, а не рідко і свої особисті симпатії й антипатії до тої чи іншої сторони<sup>12</sup>. І не варто звинувачувати суддю в упередженості. Це трапляється поза його бажанням – за законами психології.

Навіть досвідчений суддя, допитуючи позивача, який не дуже ясно уявляє собі вироблену правову позицію, мимоволі може перевести справу у зовсім інший бік. Таким чином судді знають, що підставу позову визначає позивач, але шляхом допиту можуть дезорієнтувати його і спрямувати у зовсім іншому напрямі. Адвокати повинні знати це і бути готовими до такого повороту подій. Для цього потрібно завчасно переговорити з клієнтом і визначитись із підставами позову. До позовної заяви додають клопотання про виклик в суд свідків, забезпечення доказів та позову. Якщо справа складна, або адвокат має намір точно слідувати вимогам ст. 119 ЦПК, він може розробити позовну заяву на підрозділи за реквізитами, які вказані у цій статті. Наприклад, вказати виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги та викласти ці обставини, зазначити докази, що підтверджують кожну обставину і далі навести перелік цих доказів, їх основний зміст, значення для справи та вказівку на те, які обставини конкретний доказ підтверджує, а також зміст позовних вимог.

Така розбивка дозволяє судді швидко перевірити наявність всіх реквізитів позовної заяви, але до певної міри порушує логічну структуру її викладу.

При складанні заяви виникає питання про те, що розуміється під змістом позовних вимог. Оскільки за своїм змістом позовна заява є зверненням до суду за захистом порушеного права, то під змістом позовних вимог Юридичний словник розуміє «виклад обставин справи, з яких випливають права та обов'язки суб'єктів»<sup>13</sup>.

Отже співставлення ст. 120 та 131 ЦПК дає підстави для висновку, що позовна заява може бути подана тільки з тими документами, подання яких обов'язкове:

про сплату судового збору та оплату на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи, а також у певних випадках, довіреність чи інший документ, що підтверджує повноваження адвоката.

Для різних видів позовних заяв розроблено у правовій літературі шаблони та зразки. Вони полегшують роботу адвоката, тому ними можна і треба користуватися.

Новий ЦПК України створює нові можливості для захисту прав особи та заявляти в суд позови, які раніше не використовувались або майже не використовувались у судовій практиці. Саме тому підготовка адвокатам позовної заяви до суду явище досить складне. Для її реалізації необхідно багато часу та праці адвоката<sup>14</sup>.

Перетворення у політичній, економічній, ідеологічній та інших сферах суспільного та державного розвитку України не можливі без значних змін у правовій системі, що є запорукою стабільності та незалежності будь-якої держави. Тому є актуальним на сьогодні точне законодавче визначення статусу адвоката, гарантування його незалежності у професійній діяльності, можливість практичної реалізації професійних прав.

Звідси зрозуміло, що потрібно досить багато праці значного числа фахівців, для того щоб виявити окремі закономірності участі адвоката у цивільному процесі, проаналізувати та спробувати зробити краще, ніж є.

Таким чином слід констатувати, що присутність адвоката у справі згідно з законом є його безпосереднім обов'язком. Адвокати повинні використовувати всі можливості для підкріплення доказами своєї позиції.

Хоча на сучасному етапі розвитку української адвокатури більш актуальними є проблеми доступності правових послуг для широкого кола споживачів, ніж проблеми якості їх надання, проте, зважаючи на соціальне значення юридичної професії, виключну роль права у суспільстві, необхідно брати до уваги питання як престижу, так і ефективності юридичної роботи, що забезпечується не лише притягненням адвокатів до юридичної відповідальності, а й вихованням у всіх юристів відповідального ставлення до виконання професійних обов'язків.

**1.** Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України, Тертишніков, Харків – 2007. – С.78. **2.** Гловацький Г.А. Діяльність адвоката-захисника у кримінальному процесі. – К.: Атіка, 2003. – 351 с. **3.** Про адвокатуру: Закон України від 19 грудня 1993 р. // Відомості Верховної Ради. – 1993. – № 9. – С.62. **4.** Захарова О.С. Участь адвоката у цивільному судочинстві // Вісник Чернівецького університету. – № 2. – С.37. **5.** Ватман Д.П., В.А. Елизаров. Адвокат в гражданском процессе. – М., 1969. – С.47. **6.** Фурса, С.Я. Фурса Є. І. Адвокат у цивільному процесі. – К., 2006. – С. 70. **7.** Клейман А.Ф. Основные вопросы учения об иске в советском гражданском процессе. – М., 1959. – С.76. **8.** Добровольський А.А. Исковая форма защиты права (основные вопросы учения об иске). – М., 1965. – Гл.1. **9.** Гражданский процесс / Под ред. В. Яркова. – М., 2004 г. – С. 257. **10.** Штефан М.Й. Цивільне процесуальне право України. Академічний курс. – К., 2005. – С. 322-323. **11.** Розова М.Ю. Обращение за судебной защитой по советскому гражданскому процессуальному праву: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Свердловск, 1983. – С. 20. **12.** Грибанов В.П. Пределы осуществления и защиты гражданских прав. – М., 2000. – С.20. **13.** Юридичний словник / За ред. Б.М. Бабія. – К., 1983. – С.400. **14.** Буркацький Л.К. Захист цивільного права та інтересу. – К., 2005. – С. 164-165.